

Het Frans-Belgisch militair accoord van 1920 en de zaak der Utrechtse documenten in 1929

door Guido PROVOOST,
Assistent R.U.G.

De periode tussen de twee wereldoorlogen is vanuit meerdere gezichtspunten van uitzonderlijk belang geweest voor de Belgische politieke geschiedenis. Zowel op sociaal-economisch als op politieke vlak was het een periode van zoeken naar aanpassing der staatsinstellingen. Vooral na de economische crisis werden pogingen ondernomen om de staat als macro-economische regulator en stimulator efficiënter te maken. Op politiek vlak liet de nood aan een nieuwe verdeling en institutionalisering der overheidstaken zich scherp voelen. In de partijpolitiek werkten middelpuntvliedende krachten rond een aantal hoofdthematata : de uitersten kristalliseerden zich.

Het jaar 1929 is op het vlak der politieke verhoudingen tekenend geweest. De beruchte Bormsverkiezing van december 1928 waarbij de geïnterneerde Borms met een overweldigende meerderheid voor Antwerpen werd verkozen, was de eerste van een reeks psychologische schokken die de partijpolitieke constellatie grondig zouden veranderen en de traditionele partijen tot herziening van hun programma's zouden dwingen. De verkiezingen van 26 mei 1929 verliepen volledig in het teken van de tot uiterste spanning gebrachte communautaire problematiek. De traditionele partijen gingen achteruit. Zelfs de Socialisten boekten verlies, hoewel zij reeds meer dan een jaar in de oppositie waren. De partijen die in de Vlaamse kwestie de meest extreme standpunten hadden ingenomen boekten daarentegen relatief grote winst. De Vlaams-Nationalisten kwamen van zes op elf zetels (1).

Deze schokken hebben uiteindelijk de partijen wakker geschud. Na de verkiezingen werden een reeks oplossingen voor het Vlaamse vraagstuk in de regeringsprogramma's ingeschreven.

(1) LUYKX Th., *Liber Amicorum A.E. De Schryver, Minister van Staat*, Gent, 1968, blz. 126-127.

Het eerst kwam de totale vernederlandsing der Gentse Nolf-universiteit aan de beurt (2). Later volgden de taalwetten voor onderwijs, gerecht en administratie.

Ook voor de internationale status van België was de tussenoorlogse periode belangrijk. Na een diepgaand engagement in de na-oorlogse herstelregelingen, zal in de jaren dertig, mede onder invloed van de Koning, naar een neutraliteitspositie worden teruggekeerd.

Het doel van deze bijdrage is door de studie van een opzichzelf eerder minder belangrijk incident, dat echter grote ruchtbaarheid kreeg en de publieke opinie beroerde, de politieke atmosfeer van 1929 te schetsen. Het te behandelen incident situeert zich in februari-maart en heeft dus ongetwijfeld rechtstreeks of onrechtstreeks invloed uitgeoefend op de belangrijke verkiezingen van mei 1929. Zoals wij hierna zullen zien hadden de hoofdacteurs der Utrechtse vervalsing trouwens blijkbaar de bedoeling de publieke opinie met het oog op deze verkiezingen te beïnvloeden. Aldus kan deze studie bijdragen tot een beter begrip van deze belangrijke mei-verkiezingen.

I. HET FRANS-BELGISCH MILITAIR ACCOORD VAN 1920

Het door de oorlogsgebeurtenissen verbroken evenwicht dat op het Belgisch neutraliteitsstatuut steunde, diende na de oorlog op nieuwe grondslagen gevestigd. In de periode tot de Locarno-verdragen had België zijn traditionele afzijdigheidspolitiek verlaten en had zich vergaand in de regelingen der overwinnaars geëngageerd. Door het sluiten van militaire accoorden trachtte België zijn veiligheid te verzekeren.

Op 7 september 1920 werd tussen de Franse en Belgische legerstaven het geheim militair accoord ondertekend waarin gezamenlijke actie bij een niet-geprovoceerde aanval vanwege Duitsland werd uitgestippeld. Bovendien werd overeengekomen dat de legerstaven periodiek zouden bijeenkomen om de technische modaliteiten en konsekventies van deze defensieve afspraak te bespreken.

De onderhandelingen voor dit accoord begonnen reeds op 28 januari 1920 te Ieper. Van Franse zijde waren Poincaré, Millerand en Foch aanwezig, van Belgische zijde eerste-minister Delacroix, minister van Buitenlandse Zaken Paul Hymans en ambassadeur de Gaiffier. België had tot deze conferentie mede besloten wegens de mislukking van het Frans-Engels-Amerikaans waarborgverdrag van 28 juni 1919 dat inderdaad door de

(2) PROVOOST G., *De parlementaire strijd voor de volledige vervaamsing der RUG in 1930*, extra-nummer van DE BRUG, oktober 1967, blz. 118-135.

Amerikaanse Senaat werd verworpen. De VS en Groot-Brittannië verbonden zich daarin Frankrijk in geval van een niet-geprovoceerde aanval vanwege Duitsland bij te staan. Hoewel België niet uitdrukkelijk partij was achtte men het vanzelfsprekend dat het ook België beveiligen zou. Daarenboven stemde België met deze besprekingen met Frankrijk in, omdat het van plan was gelijkaardige afspraken met Groot-Brittannië te betrachten. Later bleek Groot-Brittannië daar echter slechts toe bereid indien België zijn neutraliteitspositie herstelde. Door deze mislukking zou de Belgische positie inderdaad vrij eenzijdig worden. De Belgen achtten zich te Ieper overigens in een gunstige onderhandelingspositie. Inderdaad verklaarden Delacroix en Hymans dat zij geen militair accord konden afsluiten zolang eerst niet een aantal hangende problemen (onder meer Luxemburg) waren opgelost. Uiteindelijk werd het accord gesloten zonder dat al deze voorwaarden waren vervuld.

Belangrijk voor ons verder betoog is het feit dat Foch tijdens deze besprekingen verklaarde dat, eens tussen Frankrijk, Engeland en België een accord was bereikt, men aan Nederland zou vragen bij Duitse bedreiging toe te treden. Indien Nederland zou weigeren zou men het er op wijzen dat Limburg met doortocht te Maastricht voor de militaire operaties onontbeerlijk zou zijn (3).

In april zocht Hymans contact met Londen om de Britten te verzoeken aan de besprekingen der legerstaven deel te nemen. Hij legde er daarbij de nadruk op dat het om louter militair-technische besprekingen ging zonder enige politieke implicatie. Het ogenblik voor de toenadering was echter slecht gekozen. Inderdaad waren de Britten op dit ogenblik nogal ontstemd over de Frans-Belgische represaille-bezetting van Frankfurt. Zij weigerden dan ook op Hymans' verzoek in te gaan (4).

Ook in België zelf begon stilaan argwaan te rijzen tegen de « louter technische » militaire besprekingen. In *Volksgazet* van 18 september 1920 werd de kwalificatie « technisch » op de korrel genomen: « Natuurlijk is een militair verbond technisch. Een economisch verbond is ook technisch, een politiek verbond evenzeer. Wij veronderstellen dat een militair verbond zich niet zal bezig houden met het kweken van suikerbieten... ». Vooral A. Van de Perre voer in *De Standaard* heftig uit tegen het accord. Op 5 september, enkele dagen voor de ondertekening, publiceerde hij in de krant een oproep tot algemeen verzet. In de ogen van een groot deel der Vlaamse publieke opinie leek het alsof België een instrument van Franse politiek geworden was. Dit werd nog versterkt door de

(3) VAN ZUYLEN P., *Les mains libres. Politique extérieure de la Belgique, 1914-1940*, blz. 110.

(4) VAN ZUYLEN P., *op. cit.*, blz. 109-110.

Belgische deelname aan de Ruhrbezetting. Deze deelneming vloeide nochtans niet uit het accoord, doch veeleer uit de grote Belgische belangen bij de herstelbetalingen, voort. De flaminganten en ook heel wat Socialisten zolang die in de oppositie waren, keurden het accoord scherp af. De vlaamsgezinde katholieke parlementairen hadden het met de dood in het hart aanvaard uit partij-discipline en omdat Poulet en Van de Vijvere hadden aangedrongen (5).

In elk geval was ondertussen duidelijk geworden dat Frankrijk zelf met de besprekingen meer bedoelde dan een reeks technische gedachtenwisselingen, die op het politiek en militair statuut van België geen invloed zouden hebben. In de zomer van 1920 hadden de Fransen transit gevraagd voor een lading munitie bestemd voor Polen. Eerst besloot de kabinetsraad, in afwezigheid van Hymans, dit verzoek af te wijzen. Oogluikend werd het transit echter wel toegelaten. Een volgende kabinetsraad bevestigde deze officieuze toestemming op grond van de motivering dat de lading geen munitie bevatte. Toen in Antwerpen bij het overschepen bleek dat het wel om munitie ging, brak onder de Antwerpse dokkers een staking uit. Bij zijn terugkeer nam Hymans ontslag, volgens sommigen omdat hij toch al genoeg had van de regering Delacroix (6).

Op 16 juli 1920 besloten Delacroix, Jaspar en Hymans te Spa het accoord te aanvaarden. Op 10 en 15 september wisselden de ministers van Buitenlandse Zaken diplomatieke nota's uit, waarin zij het op 7 september door maarschalk Foch en generaal Maglinse gearafaerde accoord goedkeurden (7). In deze nota's werd uitdrukkelijk verklaard: « que la souveraineté des deux Etats demeure intacte quant aux charges militaires qu'ils imposeront à leurs pays respectifs et quant à l'appréciation, dans chaque cas, de la réalisation de l'éventualité en vue de laquelle le présent accord est conclu ». Beide partijen behielden dus volledige vrijheid voor het vaststellen van de casus foederis. Einde oktober werden deze brieven aan het parlement ter kennis gebracht en op 2 november werd, in uitvoering van artikel 18 van het Volkenbondpact, de briefwisseling ter registratie aan de Secretaris-Generaal van de Volkenbond overgemaakt. Het feit dat alleen de « mantel-nota's » doch niet de eigenlijke tekst ter registratie werden gedeponereerd zal later als een argument te meer tegen het accoord en tegen de « geheime » diplomatie worden gebruikt.

(5) WILLEMSSEN A.W., *Het Vlaams-Nationalisme*. De Geschiedenis van de jaren 1920-1940, Utrecht, 1968, blz. 118-119.

(6) CLAEYS-VAN HAEGENDOREN M., *Vijftienvintig Jaar Belgisch Socialisme, Evolutie van de verhouding van de EWP tot de parlementaire democratie in België van 1914 tot 1940*, Brussel, 1968, blz. 167-168.

(7) Voor de tekst van deze nota's, zie: DE VISSCHER Ch. en VAN LANGENHOVE F., *Documents diplomatiques belges, 1920-1940, tome I*, blz. 419-421.

Pas in 1936, toen het akkoord werd opgezegd, werd de inhoud ervan bekendgemaakt. Het bevatte het strategisch plan door de stafchefs uitgewerkt voor een gemeenschappelijke reactie op een eventuele Duitse agressie. Vooral de modaliteiten van een gemeenschappelijke bezetting van de linker-Rijnoever werden erin omschreven (8).

Volkenrechtelijk ging het akkoord de perken van het Volkenbondpact niet te buiten. Het akkoord verschilde hierin essentieel van een militair alliantieverdrag dat het niet het uitvloeisel was van een politiek akkoord dat de verbondenen bij het optreden van de casus foederis bepaalde positief omschreven verplichtingen oplegt. Tijdens een toespraak welke hij op 27 mei 1924 te Londen in het Institute of International Affairs hield, verklaarde Henri Jaspar over de overeenkomst: « Ce n'est nullement une alliance politique comme on l'a inexactement répété; il n'oblige pas du tout la Belgique à suivre toujours et partout les directives françaises; spécialement, il est complètement faux que ce soit par exécution de cet accord que la Belgique a accompagné la France dans la Ruhr en janvier 1923... En réalité, en la concluant le gouvernement belge a voulu faire le premier acte, poser la première pierre, de cette entente belgo-franco-anglaise qu'il souhaite ardemment. Cela est si vrai qu'il n'a pas manqué de tenir le gouvernement anglais soigneusement au courant de cet accord et qu'il lui a proposé de conclure immédiatement une entente analogue avec lui... » (9).

Weinig akkoorden hebben aanleiding gegeven tot zo tegenstrijdige interpretaties als dit militair akkoord. Al van voor zijn bestaan werd het, vooral van Vlaamse zijde, heftig aangevochten. De tegenstrijdige opvattingen der partijen zelf over de draagwijdte van het akkoord werkten dit wantrouwen in de hand. Frankrijk zag het akkoord inderdaad als een waar alliantieverdrag en stak deze opvatting niet onder stoelen of banken. Ook de registratie van de uitgewisselde goedkeuringsbesluiten werkte verwarrend. Inderdaad was deze formaliteit juridisch helemaal niet vereist. Volgens de algemeen aanvaarde interpretatie van artikel 18 van het Pact immers dienden alleen overeenkomsten en conventies die internationale verplichtingen inhielden geregistreerd te worden. De registratie kon dus aanleiding geven tot het vermoeden dat het wel om een alliantie met politieke gevolgen ging.

Van Vlaamse zijde werd gevreesd dat Frankrijk haar overwegende invloed zou misbruiken om de vrije ontplooiing van de Nederlandse cultuur in de weg te staan. In *De Standaard* van 18 september 1920

(8) *Parlementaire Handelingen Kamer, 1935-1936*, tussenkomsst van Paul Van Zeeland, blz. 789.

(9) JASPAR H., *La Belgique et la politique occidentale depuis le traité de paix*, Revue belge, juni 1924, blz. 27.

schreef Van de Perre : « Onze Franskiljons zijn door het sluiten van deze noodlottige overeenkomst in een periode van uitdagende strijd lust geraakt. Zij beschouwen het als een overwinning die zij hebben behaald op Vlaanderen. Dit is de eerste uitslag van het militair verbond in onze binnenlandse verhoudingen. Vlaanderen wordt weggecijferd. Alle berekeningen worden gemaakt buiten Vlaanderen om ». Nog op 26 januari 1928 had Jaspas aan de Voorzitter van de Gemengde Militaire Commissie op diens verzoek een officiële brief gericht waarin het akkoord **nogmaals** werd toegelicht met het doel : « de mettre fin à certaines campagnes de presse, qui tendent à faire croire que le traité militaire franco-belge enlève à la Belgique une partie de sa souveraineté ». Jaspas antwoordde dat het doel van de overeenkomst was : « de renforcer les garanties de paix et de sécurité » en dat beide partijen uitdrukkelijk waren overeengekomen : « que la souveraineté des deux Etats demeure intacte, quant à l'appréciation, dans chaque cas, de la réalisation de l'éventualité en vue de laquelle le présent accord est conclu ». Jaspas besloot : « il résulte de ce qui précède qu'il n'y a aucun doute possible sur la liberté absolue que conserve la Belgique, après comme avant l'accord, de régler comme elle entend son établissement militaire... » (10).

II. DE BELGISCH-NEDERLANDSE BETREKKINGEN IN 1929

Het thans behandelde incident ging de geschiedenis in onder de naam « de zaak der Utrechtse Documenten ». Op zichzelf beschouwd is het een eerder onbelangrijke gebeurtenis. Geplaatst in het kader van het toen heersende binnenlandse en buitenlandse politieke klimaat wint het echter aan belang. Het incident is slechts kunnen ontstaan en heeft slechts de afmetingen kunnen aannemen die het uiteindelijk kreeg door de **bijzondere** verhouding die op dit ogenblik tussen België en Nederland bestond.

Vanaf 1920 waren Nederland en België herhaaldelijk in onderhandeling geweest, onder meer langs de zogenaamde Commissie der Veertien om, i.v.m. het netelige Scheldeprobleem. Vooral dank zij de Nederlandse minister Van Karnebeek werden in 1925 gedeeltelijke regelingen getroffen. De kwestie der Wielingen bleef echter onopgelost. De door bemiddeling van Van Karnebeek in 1925 gesloten overeenkomst werd in maart 1927 door de Nederlandse Eerste Kamer echter met 33 stemmen tegen 17 verworpen. Van Karnebeek nam ontmoedigd ontslag als minister van Buitenlandse Zaken en werd in die hoedanigheid opgevolgd door Beelaert van

(10) De VISSCHER Ch. en VAN LANGENHOVE F., *op. cit.*, tome II, blz. 461-464.

Blokland. Pas in 1929 werden de belangrijke onderhandelingen opnieuw aangeknoopt. De nationalistische kringen in Nederland stelden echter alles in het werk om een mogelijke overeenkomst te saboteren en Rotterdam tegen mogelijke Antwerpse concurrentie te beschermen. Vooral van het Moerdijkkanaal vreesde men voor Rotterdam mogelijke nadelige gevolgen. Men sprak van een « protectionistisch » verdrag ten bate van Antwerpen. De zogenaamde « Nationale Unie » ageerde fel, daarbij geholpen door pro-activistische Nederlanders als Burger en Gerretson. De Utrechtse afdeling van het Algemeen Nederlands Verbond vierde de verjaring van de Unie van Utrecht op haar manier, aldus Basse (11). In een toespraak viel Professor Gerretson België heftig aan. Utrecht was overigens volgens Basse een broeinest van stemmingmakerij tegen België. De Dietsche Bond hield er in 1929 een algemene vergadering tijdens dewelke tegen de Belgisch-Nederlandse onderhandelingen stelling werd genomen. Van de hand van een Arnhems geneesheer werd een parafrase van De Vlaamse Leeuw gepubliceerd :

*Zij zullen hem niet temmen
Den ouden Waterleeuw
Die worstelen bleef en zwemmen
Door roemrijke eeuw aan eeuw.*

*Zij zullen 't niet verslinden
Het Zeeuwsche Vlaanderland
Al leent hier ook verblinding
Aan heilloos werk de hand.*

*Zij zullen het niet verslaan
Het volk, vol dwinglands haat
Zolang aan Vlissing's haven
Michiel de Ruyter staat (12).*

Ook het Utrechtsch Dagblad, de *dramatis personae* van het Utrechtse schandaal, had aan deze stemmingmakerij meegedaan. Van deze gespannen toestand moet men op de hoogte zijn om het volgende relaas te begrijpen.

(11) BASSE M., *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, deel II, blz. 90-95.

(12) OUD P.J., *Het jongste verleden*. Parlementaire Geschiedenis van Nederland, Assen, 1949, deel III, blz. 144.

III. DE ZAAK DER UTRECHTSE DOCUMENTEN

De publikatie in het Utrechtsch Dagblad.

Op 23 februari 1929 publiceerde de Nederlandse regionale krant *Het Utrechtsch Dagblad* in een hoofdartikel de zogenaamde tekst van het Frans-Belgisch militair akkoord. Enkele dagen later, op 28 februari, werd het zogenaamde proces-verbaal van een bespreking in de « Gemengde militaire Commissie » van 7 tot 12 september 1927 en ondertekend door generaal Galet, gepubliceerd. Dit laatste document droeg de reliefstempel van de Belgische Generale staf en het papier was officieel papier. De publicaties hadden het effect van een knalboom. De internationale pers, tot de *Ivestia* toe, heeft dagenlang verslagen gepubliceerd over de afwikkeling en de ontkenning van het incident.

Artikel 5 van de gepubliceerde tekst bepaalde dat : « les troupes disponibles des deux pays prendront simultanément et avec toute la rapidité possible une vigoureuse offensive, de telle façon que l'Allemagne soit placée dans l'obligation de lutter à la fois au Nord et au Sud du conflit général ». In artikel 4 werd bepaald dat : « La Belgique s'engage à mobiliser 600.000 hommes ». Een artikel handelde over Italië : « En cas de guerre entre la France et l'Italie, la Belgique mettra à la disposition de l'état-major français deux divisions ». In artikel 3 werd omschreven welke Belgische spoorlijnen als strategische wegen zouden worden gebruikt. In de stafbespreking van 1927 was vooral sprake van deze spoorwegen waarvan sommige nog niet bestonden. Deze bepalingen wezen er zogenaamd op dat in geval van een conflict de Frans-Belgische defensieve alliantie van plan was het Nederlandse grondgebied ten behoeve van de krijgsoperaties te schenden door Nederlands Limburg met Maastricht als centrum als bruggehoofd te gebruiken.

Het spreekt vanzelf dat een dergelijke tekst heel wat dynamiet bevatte. In de Nederlandse pers stak een storm van verontwaardiging op. Op dit ogenblik was de Nederlandse pers trouwens bereid alles te geloven wat België zwart maakte, aldus Basse (13). Alleen *De Nederlander* en de regionale *Middelburgsche Courant* hechten geen geloof aan de teksten.

Parijs en Brussel publiceerden onmiddellijk een heftige ontkenning. De reactie van minister Hymans was lakoniek verontwaardigd : « C'est un faux ! ». Generaal Galet, stafchef van de Belgische strijdkrachten, verklaarde in een persmededeling : « Op de meest formele wijze dat dit stuk van het begin tot het einde vals is. Volgens dit document zou ik in het geheim geniepige combinaties op touw zetten om mijn land

(13) BASSE M., *op. cit.*, blz. 96.

in avonturen te betrekken, om een naburige en bevriende staat verraderlijk aan te vallen en de vrede te verstoren... Overeenkomsten die voor mijn land internationale verbintenissen meebrengen heb ik nooit geredigeerd of ondertekend. Ik heb nooit militair maatregelen op het oog gehad, tenzij alleen een verweer tegenover Duitsland, deze maatregelen dan uitsluitend op ons gebied uit te voeren. Hun enig doel was een aanval af te slaan. Ik protesteer tegen de lastertaal van het Utrechtsch Dagblad en behoud mij het recht voor herstel te eisen van de verantwoordelijken » (14).

Ook in de Belgische pers werd verontwaardigd ontkend en geprotesteerd. Alleen het vlaams-nationalistische blad *De Schelde* vond in de publicatie gretig aanleiding om de Belgische buitenlandse politiek aan te vallen. De Belgische buitenlandse politiek is huichelachtig, aldus de krant. Terwijl onderhandelingen met Nederland aan de gang zijn, wordt achter de rug van de onderhandelaars tegen hen gecomplotteerd.

De meeste kranten ontleedden de bepalingen van wat voortaan de « Utrechtse Documenten » werden genoemd en meenden gemakkelijk bewijzen van hun valsheid te kunnen aanhalen. In *Le Neptune* van 27 februari meende Robert Leurquin te kunnen aantonen dat het document « contient des fantaisies et des sottises issues probablement des parlottes de stratèges de café... » Een generale staf die, zonder de modaliteiten van een agressie-invasie te kennen, een gedetailleerd tegenoffensief zou plannen, zou zelfs de 250 soldaten van Monaco niet kunnen aanvoeren. In een vroegere enquête meende *Le Neptune* overigens te hebben aangetoond dat het Belgisch leger hoogstens 200.000 man kon mobiliseren, dus amper een derde van het aantal vernoemd in de gepubliceerde tekst. Het ganse Belgische arsenaal bevat slechts 180.000 geweren, aldus de krant. Ook de bepaling omtrent de Belgische hulp bij een Frans-Italiaans conflict is bespottelijk : de Belgische grondwet verbiedt formeel troepen naar het buitenland te zenden en ze onder vreemd commando te plaatsen. De publicatie bevatte inderdaad opmerkelijke materiële fouten. Zo waren de handtekeningen van Galet en Michem, die op het proces-verbaal voorkwamen, zelfs niet gelijkend aan de echte handtekeningen. Bovendien werd als een der deelnemers aan de bespreking kolonel Estienne vernoemd. In werkelijkheid had kolonel Etienne nooit van de generale staf deel uitgemaakt. In een interview met de *Nieuwe Tilburgsche Courant* verklaarde oud-minister Devèze dat het niet aan België was de valsheid te bewijzen : de aanklager moet zijn aanklacht bewijzen, *actori incumbit probatio*.

(14) De volledige tekst van de persmededeling werd onder meer gepubliceerd in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 3 maart 1929.

De eerste reactie in de Belgische Kamer.

Onmiddellijk na de publicatie hadden Herman Vos en Frans Van Cauwe-laert een verzoek tot interpellatie in de Kamer ingediend. Reeds op 26 februari kwamen zij aan het woord (15). Minister Hymans kwam eerst een regeringsverklaring afleggen. De publicatie, aldus Hymans : « est un tissu d'artifices et de mensonges ». Hij kon niet begrijpen dat, ondanks de klaarblijkelijke onwaarachtigheden in de teksten, zoveel kranten er geloof konden aan hechten. Vervolgens lichtte hij de betekenis van het akkoord van 1920 nogmaals toe. Het akkoord spruit enkel en alleen voort uit de uitwisseling van nota's waarin de militaire overeenkomst van 7 september 1920 wordt goedgekeurd. Alleen deze brieven maken het akkoord uit dat geregistreerd werd op het Secretariaat van de Volkenbond. Het doel van het akkoord blijft, zoals Delacroix het indertijd omschreef, aldus Hymans : « renforcer les garanties de paix et de sécurité du pacte où il viendrait à se produire une agression non-provoquée de la part de l'Allemagne ». Aangaande de verenigbaarheid van het akkoord met de ondertussen afgesloten verdragen van Locarno, haalde hij het oordeel van Vandervelde aan : « Loin de se contredire, l'accord franco-belge et le pacte de garantie de Locarno se complètent, celui-ci précise celui-là ». Mocht de geheime inhoud van het akkoord het Locarno-pact te buiten gaan, dan zou die inhoud automatisch ongeldig zijn. Trouwens, in dit akkoord is zeker geen sprake van Nederland of Italië, aldus Hymans : « Nous nous trouvons devant un faux audacieux et grossier ! ». Tot slot van zijn tussenkomst betreurde Hymans dat de pers wil meewerken aan een dergelijk vernietigingswerk. Beseft men dan niet dat het enige doel van de publicatie was, wantrouwen te zaaien onder bevriende naties die in bespreking zijn voor de oplossing van een belangrijke zaak ? De pers heeft de door Volkenbond-deskundigen aangenomen resolutie betreffende haar rol in de internationale betrekkingen, schandelijk overtreden (16). Hymans besloot zijn langdurig toegejuichte toespraak aldus : « Je compte sur le bon sens et la loyauté de l'opinion publique

(15) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 26 februari 1929, blz. 745-751.

(16) Deze resolutie luidt aldus : « Reconnaissant pleinement que la publication ou distribution de nouvelles et articles manifestement inexacts, grandement exagérés et volontairement déformés, est de nature à faire naître parmi les nations de fâcheux malentendus et des suspicions nuisibles à la paix internationale ;

Aspirant à voir se développer la compréhension mutuelle des peuples nécessaire à la stabilisation de la paix mondiale ;

La Conférence exprime le désir de voir les journaux et agences d'information du monde entier considérer comme leur devoir de prendre des mesures rigoureuses en vue d'éviter la publication et la distribution de semblables articles et nouvelles et de les voir examiner la possibilité d'entreprendre une coopération internationale active pour atteindre ce but. » *Parlementaire Handelingen Kamer*, 26 februari 1929, blz. 746.

en Belgique et au dehors pour réduire en poussière les calomnies dont le gouvernement belge a été l'objet ».

Daarna kwam de eerste interpellant, Herman Vos, aan het woord. Het was reeds duidelijk dat de overgrote meerderheid van de Kamer de minister volgde en oordeelde dat het een vervalsing was.

De afwijzende houding tegenover het geheim akkoord komt niet in de eerste plaats uit Nederland, maar uit Vlaanderen, aldus Vos. Vos verwees daarbij naar de artikelen van Van de Perre in *De Standaard*, waarin aangetoond werd dat dit akkoord de vernietiging van de neutraliteitspositie inhield. Niet alleen *De Standaard* maar ook *De Volksgazet* heeft op de gevaren van het akkoord gewezen. Het betoog dat dit akkoord de vassaliteit van België tegenover Frankrijk bekrachtigt, is nooit weerlegd geworden, aldus H. Vos. Hij herinnerde daarbij aan zijn interpellatie nadat Generaal Pétain bij een bezoek aan Wallonië een verklaring had afgelegd die geen twijfel liet over de vergaande interpretatie die de Fransen zelf aan het akkoord gaven. Het verdrag werd nooit geregistreerd : « enkel wat mocht gekend worden, een kluchtspel van de publiciteit heeft men vertoond : voor het gordijn kwam de acteur verklaren in een epiloog wat er achter het gordijn was omgegaan, maar nooit was het gordijn opgehaald geworden » (17). Hijzelf wilde geen oordeel vellen over de authenticiteit der Utrechtse Documenten. In elk geval waren degenen die ze gepubliceerd hebben van de echtheid ervan overtuigd. De hele Nederlandse pers is onder de indruk. En niet alleen de verdachte *Nieuwe Rotterdamsche Courant* maar ook de onverdachte *Telegraaf* en *Standaard*. Toen zijn patetische slot : « Ik wil U een waarschuwing geven. Het is niet het einde... », door Kamiel Huysmans volgens diens beproefde droog-komisch recept werd onderbroken met een : « Zijn er nog valse stukken ? », barstte de vergadering in gelach los.

Na Vos kwam Vandervelde in een opmerkelijke rede verklaren dat hij er als lid van de regering op het ogenblik van de totstandkoming van het akkoord zeker van was dat de Utrechtse documenten vals waren. « Je dois m'associer à l'honorable ministre pour dire que ceux qui affirment que nous avons conclu en 1920 et en 1927 un traité secret et un traité interprétatif, impliquant des arrières-pensées hostiles à l'égard de la Hollande et d'autres pays, sont des menteurs et des calomnieurs. Ces mensonges et calomnies circulent, parce qu'on essaie en ce moment, de la manière la plus évidente, de discréditer le gouvernement belge vis-à-vis de l'opinion internationale... » (18). Vos antwoordde : « Je suis

(17) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 26 februari 1929, blz. 747.

(18) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 26 februari 1929, blz. 749.

absolument d'accord avec M. Vandervelde. Si c'est un faux, le faussaire est un misérable ! » (19).

Van Cauwelaert kwam daarna verklaren dat de toelichtingen van minister Hymans en van Vandervelde hem gerustgesteld hadden. Hij was van oordeel dat de vervalsers vervolgd moesten worden. Trouwens, het feit dat de documenten door een krant van secundair belang werden gepubliceerd is reeds veelbetekenend voor de waarde van de gepubliceerde documenten. De hoofdredacteur van deze kranten is overigens bekend voor zijn anti-Belgische gevoelens. Het feit dat de Nederlandse pers zo scherpe commentaren pleegt en de documenten blijkbaar voor echt wil nemen, bewijst dat onze Belgisch-Nederlandse betrekkingen verre van hartelijk zijn en dit op een ogenblik dat wij met onze Nederlandse vrienden in onderhandeling zijn. Wij moeten de zaak ten gronde ophelderen om onze Nederlandse vrienden te overtuigen en terug te winnen, aldus Van Cauwelaert (20). Na een tussenkomst van de communist Jacquemotte die de schijnheiligheid van de democratie aankloeg, werd een motie van Vandervelde, Van de Vijvere en Masson aangenomen, waarbij de Kamer de verklaring van de regering goedkeurde en tegen de vervalsing protesteerde (21).

In de documentenreeks van Ch. De Visscher en F. Van Langenhove vinden wij correspondentie en telegrammen terug die minister Hymans naar aanleiding van de kwestie uitwisselde met de gezant in Nederland Maskens. In een eerste document geeft Hymans verslag van zijn onderhoud op 26 februari, dus onmiddellijk na de eerste publicatie, met de Nederlandse gezant Van Nispen die vanwege zijn regering een brief met verzoek om opheldering overhandigde. Uit het verslag blijkt de koele, bijna vijandige sfeer die door het incident was geschapen. Hymans schrijft : « J'ai ajouté que je profitais de l'occasion pour regretter l'attitude hostile qui se manifesta depuis quelque temps dans certains milieux hollandais à l'égard de la Belgique... Le ministre de la Hollande paraissait assez gêné. Je lui ai fait un accueil très froid. En sortant, il a reconnu que le document lui avait paru peu vraisemblable » (22). Op 28 februari ontving Hymans de Duitse gezant Horstmann, die verklaarde dat de Belgische ontkenningen de Duitse opinie niet afdoende geruststelden. Hymans schrijft : « ... je me suis levé et j'ai dit à M. Horstmann que je considérais sa démarche comme hautement froissante... » (23).

(19) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 26 februari 1929, blz. 749.

(20) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 26 april 1929, blz. 750.

(21) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 27 april 1929, blz. 751.

(22) DE VISSCHER Ch. en VAN LANGENHOVE F., *op cit.*, tome II, blz. 560-562.

(23) DE VISSCHER Ch. en VAN LANGENHOVE F., *op cit.*, tome II, blz. 564.

De oorsprong der vervalsingen wordt ontdekt.

Enkele dagen na de publicatie opende het Brusselse parket op verzoek van de regering een onderzoek. Op 2 maart verschenen de Belgische bladen met sensationeel nieuws: de vervalser werd ontmaskerd. De kranten beweerden dat een zekere Albert Frank of A. Frank Heine, die zichzelf een kleinzoon van Heinrich Heine noemde, de vervalser zou zijn. De Brusselse *La Nation Belge* beweerde dat Heine voor de Duitsers spioneerde. De krant gaf de avontuurlijke biografie van de man. In 1896 te Schaarbeek geboren heeft hij bij de aanvang van de oorlog dienst genomen in de Duitse marine, doch na korte tijd deserteerde hij naar aanleiding van een bezoek aan Buenos Aires. In december 1915 zou hij te Londen wegens diefstal van een paspoort opgesloten zijn en later uit Engeland gezet. Enige tijd later vindt men hem als onderofficier in het Belgisch leger terug. Op aanwijzing van een krant werd hij echter van het front weggehaald en als onbetrouwbaar geïnterneerd. Hij wist echter uit het interneringskamp te ontsnappen. Na een tijd in Brusselse kloosters te hebben gewerkt, waar hij wegens misbruik van vertrouwen telkens werd weggejaagd, vindt men hem in de jaren 1920-1921 terug in Frankrijk waar hij een veroordeling wegens afzetterij aan zijn welgevuld strafregister toegevoegd zag. In 1921 werd hij in Brussel wegens landloperij opgesloten. In deze periode had hij een belangrijk aandeel in de oprichting, uitgave en redactie van een pacifistisch tijdschrift « *Les nouveaux Jours* », waarin hij onder het pseudoniem *Diplomaticus* artikelen publiceerde. (Later, na de tweede wereldoorlog, publiceerde hij een aantal mystiek-filosofische pseudo-wetenschappelijke werken onder de schuilnaam Frank Dequesne. Hij overleed in 1955.)

Volgens de avondkranten van 2 maart 1929 was deze Frank Heine de auteur van de valse documenten die door het *Utrechtsch Dagblad* waren gepubliceerd. Hoe de documenten van Heine bij het *Utrechtsch Dagblad* waren terechtgekomen wisten de kranten nog niet te vertellen. In *Le Vingtième Siècle* van dezelfde dag vinden we wel de bewering dat een redacteur van het vlaams-nationalistisch blad *De Schelde* bij de zaak zou betrokken zijn.

De volgende dag, 3 maart 1929, schreef de ganse internationale pers over het geval. Zelfs de *Isvestia* mengde zich in de kwestie en schreef dat de publicatie van het akkoord niet alleen de Frans-Belgische agressiviteit maar ook het verborgen mechanisme van de Volkenbond als politiek en militair verbond karakteriseerde. De schijnheilige bepaling van artikel 18 van het Pact werd hier schandelijk met de voeten getreden.

Het Utrechtsch Dagblad van 2 maart 1929 bevatte een nieuw hoofdartikel waarin onder de titel « Wat ons dreef » de motieven voor de

publicatie van de documenten werden uiteengezet. Ons enige doel, aldus de krant, was de openbare mening hier te lande en elders wakker te maken. Het al of niet vals zijn van de documenten is slechts bijzaak; doel was ondubbelzinnig aan te tonen dat er een spel van geheime oorlogscamerilla's tegen vredelievende naties als Nederland wordt gedreven, in het duister, in het geniep, ondanks Genève en Locarno en het Briand-Kelloggspact. In dit artikel bleef het UD de echtheid van de documenten staande houden. De inhoud ervan is logisch, zelfs generaal Sniijders acht de inhoud « waarschijnlijk juist ». Geen enkel Groot-Nederlands motief bewoog ons, aldus de krant, alleen zuiverheid, eerlijkheid en goede gezindheid kan onze betrekkingen blijvend dienen. Zolang er geheime verdragen zijn en militaire besprekingen, zolang er plannen zijn van annexatie en Belgische strooptochten in Limburg, zolang is iedere toenaderingspoging een vlechten van bloemen over een afgrond...

De dag daarop reeds, op 3 maart, gaf *Le Soir* het relaas van de aanhouding van Frank Heine in het Noordstation bij zijn terugkomst uit Amsterdam. Erg belangrijk voor het verhaal is het feit dat *Le Soir* die zelfde dag ook uitpakte met een sensationeel interview dat de Amsterdamse correspondent van het blad « toevallig » van Frank Heine had kunnen afnemen. *Le Soir* schreef dat bij de aanhouding van Frank Heine in diens zakken het origineel van de gepubliceerde documenten, een exemplaar van het Utrechtsch Dagblad zelf alsmede een grote som geld werd gevonden. In het « toevallige » vraaggesprek gaf Frank Heine de vervalsing van de documenten grif toe. « J'ai toujours été partisan d'une étroite amitié germano-belge... » zou hij de correspondent verteld hebben. Vandaar zijn contacten met ultra-nationalistische organisaties in Keulen die aan privé-spionage deden. Zijn spionage voor een zekere K. Hauser uit Keulen zou echter nooit verder gegaan zijn dan het verstrekken van gegevens uit het vrij gemakkelijk te verkrijgen *Journal Militaire Officiel* en uit het op grote schaal verspreide informatiebulletin voor reserve-officieren... Het is aan de hand van dergelijke documenten dat hij volgens zijn relaas aan *Le Soir* de Utrechtse documenten zou hebben gefabriceerd. Langs de redactie van *Les Nouveaux Jours* om was hij in contact gekomen met Ward Hermans, naar hij zei: « un bon garçon, appliqué, *deadly in earnest* comme disent les anglais, chimérique et nourrissant de vieux griefs contre l'Etat belge ». In oktober 1928 vernam Heine dat Hermans frekwente contacten had met revanchistische organisaties in Duitsland zoals Stahlhelm en Wehrwolf. Het document-Galet dat in het *Utrechtsch Dagblad* werd gepubliceerd zou Heine op 29 januari 1929 in café Theo in Mechelen aan Ward Hermans overhandigd hebben. Hermans, die een idealist is, aldus Heine in het interview, heeft aan deze zaak niet meer dan 5 à 6.000 frank verdiend. Later komen wij op dit wel erg toevallige

interview terug. In elk geval was dit interview erg bezwarend voor Ward Hermans. *L'Indépendance* van 4 maart nam het Soir-interview integraal over en de franstalige pers bleek het interview volledig te willen geloven.

Op 5 maart legde de Nederlandse minister De Geer in de Tweede Kamer een verklaring af waarin hij toegaf dat de regering bij voorbaat van de publicatie der documenten afwist. De documenten waren enige weken tevoren in originali door de heer van Beuningen, Rotterdams industrieel, aan de Secretaris-Generaal van Buitenlandse Zaken getoond. Een afschrift werd hem overhandigd. Later bleek dat het *Algemeen Handelsblad* de publicatie had geweigerd doch dat het stuk in het *Utrechtsch Dagblad* zou verschijnen. De regering betreurde het vooruitzicht van de publicatie, aldus De Geer. Het voorkomen ervan achtte de regering echter onmogelijk (24).

De regeringstoelichting in de Kamer op 7 maart 1929.

Op 7 maart 1929 legde eerste-minister Jaspar in de Kamer een verklaring af waarin hij over het voorlopig resultaat van het door de regering bevolen onderzoek verslag uitbracht. Onmiddellijk na de publicatie waren de ministers van Buitenlandse Zaken, Landsverdediging en Justitie bijeengekomen en hadden beslist een gerechtelijk onderzoek te doen instellen. De Procureur des Konings te Brussel, R. Hayoit de Termicourt, liet Frank Heine op zaterdag 2 maart bij zijn aankomst uit Nederland in het Noordstation arresteren. Daar hij een vals paspoort in zijn bezit had, kon hij op grond daarvan onmiddellijk aangehouden worden. Onderzoeksrchter Van Laethem heeft Heine dan ondervraagd. Uit deze ondervraging is gebleken, aldus de eerste-minister, niet alleen dat Heine een dubbelagent — weliswaar van secundair belang — was doch ook *dat meerdere ambtenaren van de Belgische militaire veiligheidsdienst van Heine's vervalsing afwisten, eraan hadden meegewerkt en er mee instemden dat hij er gebruik van maakte.*

Op grond van dit verhoor werd een verder onderzoek bevolen tegen Ward Hermans. Frank Heine daarentegen werd onmiddellijk in vrijheid gesteld, op grond van de motivering dat het vals paspoort eigenlijk toch niet strafbaar bleek... « en ce sens que la falsification n'était pas utile à Frank Heine... ». Het feit dat hij het paspoort niet gebruikt had werd dus ingeroepen als ontlasting: wel een zeer eigenaardige juridische redenering!

In elk geval heeft de eerste-minister toegegeven dat ambtenaren der

(24) OUD P.J., *op. cit.*, deel III, blz. 215-219.

Belgische militaire veiligheidsdienst vanaf het begin aan de zaak hadden meegewerkt. Jaspas poogde echter de aandacht daarvan af te leiden door onmiddellijk daarop te verklaren dat door het onderzoek duidelijk en onweerlegbaar, en wel door een objectieve rechterlijke beslissing, was uitgemaakt dat de gepubliceerde documenten vervalsingen waren. Dit is eigenlijk wel hoofdzaak. Ook is komen vast te staan, aldus Jaspas, dat de generale staf zelf niets van de zaak afwist. De ambtenaren van de militaire veiligheidsdienst hebben op eigen houtje gehandeld en hebben ongetwijfeld een fout bedreven. In dit verband werd trouwens een administratief onderzoek bevolen. Merlot, Uytroever en Piérard riepen Jaspas op dit ogenblik toe: « Supprimez la surêté militaire ! », waarop Meysmans replikeerde: « Que l'Allemagne en fasse autant alors ! ».

De fractieleiders der regeringspartijen kwamen er daarna hun voldoening over uitdrukken dat de vervalsing bewezen was en feliciteerden de regering om haar kordate houding. Zij verdedigden het bestaan van de veiligheidsdienst. Zodra andere landen ze afschaffen zullen wij dit ook doen!

Mathieu was veel scherper. Hij meende dat de openbare opinie de snelle vrijlating van Frank Heine niet zou aanvaarden. Tenslotte spioneerde hij voor de Duitsers. In naam van de Socialisten vroeg hij een streng onderzoek van de activiteiten der militaire veiligheidsdiensten (25).

Op 11 maart stuurde gezant Maskens uit Nederland een lang verslag aan minister Hymans over zijn onderhoud met de Nederlandse minister Beelaerts. De minister verklaarde hem dat Secretaris-Generaal Snouck Hurgronje van van Beuningen afschriften der documenten kreeg. Beelaerts heeft deze documenten dan aan enkele « experts » voorgelegd, onder meer aan de minister van Landsverdediging Lambooy, aan Professor François en aan een generaal. Deze deskundigen zouden volgens de minister aan de echtheid niet getwijfeld hebben. Maskens schrijft ook dat hij de minister interpelleerde over « la violente campagne du Rotterdamsche Courant », die in tegenstelling met andere kranten, de authenticiteit onvoorwaardelijk aannam (26).

De verantwoording van Ward Hermans en het Kamerdebat van 19 maart 1929.

Inmiddels was Ward Hermans naar Nederland gevlucht. Deze weigering zich persoonlijk voor het gerecht te verantwoorden werd hem, ook door zijn partijgenoten, erg kwalijk genomen. Was het een indirecte

(25) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 7 maart 1929, blz. 936-940.

(26) DE VISSCHER Ch. en VAN LANGENHOVE F., *op. cit.*, tome II, blz. 566-569.

schuldbekekenis? Het werd in de franstalige pers in elk geval aldus geïnterpreteerd.

In *De Schelde* van 21 maart publiceerde hij een verantwoording voor zijn vlucht onder de titel « Waaronk Vlaanderen verliet ». « Ware ik in Vlaanderen gebleven », aldus Hermans, « en ware ik dadelijk aangehouden geweest, dan had men het schandaal in de doofpot gestopt... Aan de vooravond van de mei-verkiezingen zou men, terwijl ik in de kerker zit, het Vlaams-Nationalisme treffen... Het lezen van sommige van onze eigen bladen was mij soms een grievende teleurstelling, en dit moet ik bekennen, het was een daad van moed vanwege de heer Van Cauwelaert openlijk te pleiten voor mijn eerlijkheid en goede trouw in deze zaak, toen sommigen van mijn vrienden het haast niet aandurfdcn dit te doen... » De stijl van deze verantwoording is tekenend voor de persoonlijkheid van Hermans: alsof het Vlaams-Nationalisme zonder hem niet bestaan kon. Wat zijn allusie op de mei-verkiezingen betreft was hij dichter bij de werkelijkheid, doch daar komen wij in ons besluit op terug.

Op 19 maart 1929 interpeleerde Mathieu in de Kamer over het incident (27). Wij moeten nagaan, aldus Mathieu, hoe een dergelijk incident mogelijk is geweest. Ook moet nagegaan worden of de militair veiligheidsdienst wel zuiver is. Vooral moet opgeklaard worden waarom de veiligheidsdienst, die van het begin af volledig op de hoogte was, de regering in het ongewisse heeft gelaten en de ontknoping langs gerechtelijke weg liet gebeuren. Waarom heeft kolonel Dutoit zijn oversten niet ingelicht? Dit verzwijgen van belangrijke zaken lijkt een gewoonte van de veiligheidsdienst geworden te zijn. Zo wist zij reeds meer dan een jaar dat de Duitsers in Mulheim een belangrijk spionagecentrum hadden, voorealer de regering of de verantwoordelijke minister daarvan op de hoogte te brengen. De militaire veiligheidsdienst waagt zich daarenboven teveel op niet-militair terrein. Zij volgde onder meer de gangen van Ward Hermans. Dan volgt, in voorzichtige vragende vorm, een zware beschuldiging: « La sûreté militaire n'aurait-elle, par hasard, été chargée de préparer une revanche à ceux que l'élection activiste d'Anvers avait déconvenu? ». Wij menen dat Mathieu hier inderdaad niet ver van de waarheid was. De ambtenaren van de veiligheidsdienst hebben waarschijnlijk aan de vervalsing meegewerkt omdat zij zich door belangrijker personen gedekt wisten. Doel was blijkbaar de Vlaams-Nationalisten vlak voor de mei-verkiezingen te treffen.

Het is niet onze taak als oppositie, aldus Mathieu, ervoor te zorgen dat er een wetgeving op de spionage komt. De regering moet die lacune

(27) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 19 maart 1929, blz. 1149-1166.

aanvullen. De veiligheidsdienst moet daarbij grondig gesaneerd worden. Tenslotte uit hij zijn verwondering over het feit dat het onderzoek zo snel werd afgesloten: was dat omdat de veiligheidsdienst erin betrokken was, vraagt hij zich af.

In de daarop volgende tussenkost onderstreepte Piérard de grote rol die door de pers in de ganse zaak gespeeld werd. De pers kan veel goed maar ook veel kwaad doen. De openbare opinie, die in een democratie een grote rol speelt, wordt grotendeels door de pers gevormd. De journalisten moeten hun taak ernstiger opnemen en zichzelf beter inlichten vooraleer zij zich engageren. In het geval der Utrechtse Documenten was de vervalsing echter zo klaarblijkelijk dat men bijna aan kwade wil moet geloven bij diegenen die de documenten als echt bleven aannemen en dit in de pers volhielden. Verheugend is dat de Nederlandse Journalistenvereniging een onderzoek instelt. Naar aanleiding van het incident hebben twee bekende journalisten, graaf d'Ormesson en Henri de Jovenel, trouwens gepleit voor de oprichting van een Internationale Raad van Journalisten, een soort eretribunaal dat vanuit Genève van dergelijke gevallen kennis zou moeten nemen en een deontologisch oordeel uitspreken.

Net als Mathieu meende Piérard dat de openbare opinie de snelle invrijheidsstelling van Frank Heine verdacht zou vinden. De openbare opinie zal het reeds zeer erg vinden dat de veiligheidsdienst in deze zaak betrokken is. Als kleine vredelievende natie moeten wij het voorbeeld geven: het wordt dus hoogtijd dat wij onze wetgeving op de spionage aanpassen en de veiligheidsdienst saneren (28).

In de volgende tussenkost kwam Hubin de zeer dubieuze persoonlijkheid van Frank Heine toelichten. Hijzelf kreeg van hem meerdere in erg krasse bewoordingen gestelde scheldbrieven toegezonden. Toen Hubin de brieven aan het Parket overmaakte, zonder evenwel uitdrukkelijk klacht neer te leggen, bleek de zaak achteraf zonder gevolg geklasseerd te zijn. Ook hij eist een wet op de spionage. Als arbeider kan hij niet begrijpen dat een land dat al honderd jaar door juristen wordt geregeerd, die wetgeving nog niet heeft (29).

In zijn antwoord op de interpellatie verklaarde Jaspard dat de regering de Nederlandse regering in kennis gesteld heeft van de wens der Kamer dat ook in Nederland een onderzoek zou ingesteld worden. De Nederlanders hebben geantwoord dat een onderzoek al aan de gang was. Jaspard onderstreepte dat het gerecht in deze zaak volkomen onafhankelijk en zonder enige drukking had geoordeeld. In elk geval werd een tweevoudig

(28) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 19 maart 1929, blz. 1151-1152.

(29) *Ibidem*, blz. 1153.

positief resultaat bereikt : de valsheid der documenten is onweerlegbaar aangetoond geworden en de kwestie der militaire veiligheidsdienst is in de actualiteit gekomen wat een vertrekpunt is voor een grondig onderzoek en een eventuele hervorming ervan. Een veiligheidsdienst is onontbeerlijk, aldus Jaspar. Wij zullen ze echter van de generale staf losmaken en ze in de andere veiligheidsdiensten integreren. Tegenover de schuldige ambtenaren werden reeds sancties getroffen : het diensthoofd werd uit zijn functie ontheven en de twee lagere ambtenaren die met Frank Heine contacten hadden werden ter beschikking gesteld tot het administratief onderzoek volledige klaarheid heeft gebracht (30).

Vandervelde kwam ook nog aan het woord. Hij was verwonderd over de snelle vrijlating van Frank Heine. Ook vraagt hij of het juist is dat Heine van de veiligheidsdienst een maandelijks vergoeding van 800 frank ontving (31).

Voor Herman Vos, fractieleider der Frontisten, was het duidelijk dat het ganse vervalsingskomplot dat uitging van de veiligheidsdienst, tot doel had de Vlaams-Nationalisten in het vooruitzicht van de verkiezingen, te kompromitteren. De vervalsing van Utrecht is in feite de vervalsing van Brussel. Het is een eerloze schurkenstreek. Vos vindt het uiterst vreemd dat *Le Soir* die nochtans normaal niet zo goed thuis is in Nederland, zeer snel « par hasard » Frank Heine te Amsterdam door een correspondent kon laten interview en dat Heine blijkbaar zeer gewillig, al te gewillig, alles in geuren en kleuren prijs gaf. Hoe durft men dan te beweren dat Heine bij zijn ondervraging door de onderzoeksrechter eerst urenlang weigerde te spreken ? Hij had toch alles reeds « par hasard » aan *Le Soir* verteld ! Ward Hermans werd hierbij schandelijk misbruikt. Aan diens zuivere bedoelingen kan niet worden getwijfeld. Zelfs de wel onverdachte *La Libre Belgique* schreef over Hermans : « qu'il est un idéaliste farouche d'une très grande droiture de caractère, mais dont l'esprit est obscurci par le délire de persécution ». Heel dikwijls ben ik met Hermans in botsing gekomen, aldus Vos. Soms leek hij een gebrek aan kritische zin te hebben. Ik verwijt hem bovendien zijn vlucht : hij had zich vrijwillig ter beschikking van het gerecht moeten stellen. Een zaak is voor ons echter duidelijk : Hermans en met hem de Vlaamse Beweging zijn het mikpunt geweest van een laaghartige provocatie. De enige schuldige in deze zaak is de Belgische regering met haar agenten (32).

Jacquemotte meende dat de regering de ganse toedracht van de zaak reeks kende op 26 februari. De minister van landsverdediging heeft toen

(30) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 19 maart 1929, blz. 1156-1157.

(31) *Ibidem*, blz. 1157-1158.

(32) *Ibidem*, blz. 1159-1160.

immers kolonel Dutoit, diensthoofd van het tweede bureau, samen met twee andere veiligheidsambtenaren, ontvangen. Minister de Broqueville riep : « C'est un mensonge ! » (33).

Tenslotte kwam Kamiel Huysmans zijn geloof in de goede trouw van de regering verwoorden. Hij kan niet aannemen dat de regering de bedoeling zou gehad hebben, op het ogenblik, dat Belgisch-Nederlandse onderhandelingen over de voor beide partijen uiterst belangrijke havenproblematiek aan de gang zijn, de atmosfeer te vertroebelen. Dit ware grotesk. Hermans heeft trouwens op Huysmans een slechte indruk gemaakt, maar hij wil wel geloven dat Hermans « plus bête que méchant » is (34).

Het verdere verloop van het incident.

Vanaf de 19 maart is vooral de *Nieuwe Rotterdamse Courant* de spreekbuis geweest van de personen die in het incident waren betrokken geweest en elkaar bij het verklaren van hun aandeel in de zaak voortdurend tegenspraken. In deze krant werden maandenlang lange ingezonden brieven gepubliceerd van Doctor Ritter, hoofdredacteur van het *Utrechtsch Dagblad*, van de heer van Beuningen en van Ward Hermans.

In zijn verweerschrift van 19 maart in deze krant verhaalt Ward Hermans hoe hij Frank Heine leerde kennen. Hij wil nog altijd niet geloven dat het proces-verbaal van 16 bladzijden dat de reliefstempel van de generale staf droeg vals was. Heine zou de documenten uit de nalatenschap van de overleden generaal Mathieu gestolen hebben. De generaal had hem vroeger reeds geholpen met documentatie voor journalistiek werk.

De aanhouding van Heine in het Noordstation was volgens Hermans een grove encenering. Men laat hem 's morgens eerst ongehinderd naar Amsterdam vertrekken, 's avonds staan vijfendertig agenten hem op te wachten om hem met veel tamtam aan te houden. De invrijheidstelling van Heine is de apoteose van dit spel van huichelarij en bedrog, aldus Hermans.

In de krant ontspon zich ook een discussie tussen Doctor Ritter en van Beuningen. Ritter beweerde dat hij de documenten slechts had gepubliceerd na voorkennis en toestemming van van Beuningen. Deze laatste zou Ritter gezegd hebben dat het ministerie van Buitenlandse Zaken een publicatie niet ongenegen zou zijn. In de krant van 11 maart antwoordde van Beuningen daarop dat hij in de publicatie geen aandeel had gehad.

(33) *Parlementaire Handelingen Kamer*, 19 maart 1929, blz. 1160-1161.

(34) *Ibidem*, blz. 1161.

Belangrijk is nog een artikel in *La Métropole* van 21 maart 1929. Daarin werd gezegd dat Ward Hermans in een van zijn interviews had beweerd dat van Beuningen « nog documenten in zijn brandkast had ». Dat ze dan met die documenten voor de dag komen, aldus *La Métropole* : « C'est une lâcheté de dire publiquement que l'on possède contre quelqu'un des preuves de culpabilité et de se refuser à communiquer ces preuves ou prétendues preuves... » Volgens een niet ondertekende lezersbrief in diezelfde krant zou de Nederlandse minister Beelaerts van Blokland afhankelijk zijn van een aantal machtige industrielen, w.o. Sir Henry Deterding. Het Deterding-Fonds dat de Nederlandse propaganda financiert, wordt beheerd door Professor Gerretson, een man die om zijn groot-Nederlandse ideeën en zijn relaties met de Vlaams-Nationalisten bekend staat, aldus de lezersbrief. Deterding controleert trouwens de belangrijke uitgeverij Neerlandia uit Utrecht. Deze uitgeverij controleert op haar beurt meerdere grote en talrijke regionale kranten in Nederland. De Nederlandse minister kan geen krachtige houding aannemen omdat hij tenslotte onder curatele staat van de vervalsers zelf, aldus de brief.

In *De Standaard* van 2 maart had Professor Gerretson al ontkend iets met de zaak te maken te hebben. Wel oordeelde hij dat de regering de plicht had in deze zaak naar de waarheid te zoeken. Te Genève werden alleen de mantel-nota's van het militair akkoord gepubliceerd. Nederland heeft onder het regime van de Volkenbond het recht de publicatie te eisen. De vraag naar de authenticiteit van de publicaties was volgens hem bijzaak. Het eigenlijke doel moet zijn de publicatie af te dwingen.

Tijdens de verkiezingen van 26 mei 1929, enkele maanden na het incident, werd Ward Hermans voor Mechelen, als kamerlid verkozen. Het is duidelijk dat hij door het incident heel wat kosteloze publiciteit had gekregen. Hoewel de Vlaams-Nationalisten, met Herman Vos aan het hoofd, het vrijbuitersoptreden van Hermans hadden afgekeurd, hadden zij er tactisch toch goed aan gedaan hem uiteindelijk te dekken. Zoals wij hoger reeds schreven bracht deze verkiezing een werkelijke verrassing : de traditionele partijen kregen er grote klappen, niet in het minst de socialistische oppositie die acht zetels verloor. De Vlaams-Nationalisten kwamen in de Kamer van zes op elf zetels.

Op 28 januari 1930, dus ongeveer een jaar na de feiten trotseerde Hermans zijn partijgangers weer door zich in een interpellatie over het incident tot de eerste-minister te richten. De Vlaamse-Nationalisten hadden eigenlijk wel veel liever gehad dat hij over de zaak zweeg. Ten tijde van het incident hadden zij trouwens in *Vlaanderen* van 16 maart 1929 hun ontstemming laten blijken over het feit dat Hermans in deze zaak handelde zonder ook maar iemand van zijn partijgenoten op de hoogte te stellen. Willemsen heeft dus misschien wel gelijk als hij in zijn studie over het

Vlaams-Nationalisme schrijft : « De autodidact en veelschrijver Hermans, was als ex-houthakker van de Orne populair. Hij bezat daarbij ontegensprekelijk de gave der propaganda. Volslagen onevenwichtig, steeds geneigd de meest extreme standpunten tot de zijne te kiezen en er daarbij steeds op uit zichzelf midden in het voetlicht te stellen, maakte hij zich op de duur in zijn eigen Frontpartij onmogelijk (35).

Door zijn interpellatie wilde hij de waarheid achterhalen en de kwaadwillige aanvallen op zijn persoon terechtwijzen. Hij heeft in het volste vertrouwen gedacht dat de door Frank Heine en officieren van de veiligheidsdienst gefabriceerde documenten echt waren. Door de publicatie wilde hij een dienst bewijzen aan het hogere belang. Tenslotte vroeg Hermans dat een commissie zou worden benoemd om de rol van de militaire veiligheid in de zaak te onderzoeken.

Jaspar had het in zijn antwoord niet moeilijk. Op de gestelde vragen had hij vroeger reeds geantwoord. De ambtenaren die in de zaak betrokken waren hebben een sanctie opgelopen. Daarenboven werden reorganisatiemaatregelen getroffen om een herhaling van dergelijke feiten te voorkomen. Het debat eindigde in een waar tumult toen Jaspar, nerveus door de onderbrekingen, de tussenkost van Hermans « une plaisanterie » noemde (36).

BESLUIT

Aan het slot van deze bijdrage mogen wij, met L. Picard (37) wel aannemen dat de op het bureau der Belgische contra-spionage vervaardigde documenten opzettelijk in handen werden gespeeld van een lid van de Vlaamse Frontpartij. Het initiatief daartoe kwam, menen wij, niet uit de hoogste politieke sferen. Alleen onder lagere ambtenaren en officieren kon men de fanatici vinden die de Vlaams-Nationalisten genoeg haatten om er hun eigen hachje, of althans een sanctie, voor te riskeren.

Men kan moeilijk aannemen dat de bedoeling van de vervalsing zou geweest zijn de Belgisch-Nederlandse betrekkingen te vertroebelen. Dat ware inderdaad grotesk, zoals Huysmans onderstreepte. België had bij de besprekingen over het Scheldeprobleem en de betwiste soevereiniteit over de Wielingen evenveel belang als Nederlands. Alles wijst er dus op dat men in lagere ambtelijke regionen de Vlaams-Nationalisten heeft willen treffen in het vooruitzicht van de verkiezingen. De sfeer vlak voor de verkiezingen was in de traditionele partijen eerder optimistisch. De regeringspartijen, Katholieken en Liberalen, konden bogen op een

(35) WILLEMSSEN A.W., *op. cit.*, blz. 294.

(36) *Parlementaire Documenten Kamer*, 28 januari 1930, blz. 357-358.

(37) PICARD L., *Geschiedenis van de Vlaamse en Groot-Nederlandse Beweging*, Antwerpen, 1959, deel II, blz. 294-295.

heropleving van het economisch leven en ze hadden de Socialisten met hun zes maanden-dienst de wind uit de zeilen genomen door de militiewet van 14 september 1928. De Socialisten meenden dat een tiental maanden oppositie haar electorale winst konden opleveren. De belangrijkste onbekende was de Frontpartij (38). De Bormsverkiezing was een waarschuwing geweest. Heel wat Antwerpse katholieke minimalisten hadden toen voor de federalistische oplossing van het Vlaams-Nationalisme gekozen. Het is dus duidelijk dat de Frontpartij in de pre-electorale periode het geduchtst zal worden aangevallen.

De studie der Utrechtse vervalsing belicht ook de persoonlijkheid van de idealist en vrijbouter Ward Hermans, die enthousiast in de val loopt. Opmerkelijk is dat de beoordelingen van politieke voor- en tegenstanders en van historici een opvallende overeenkomst vertonen: « Idéaliste farouche mais dont l'esprit est obscurci... (*La Libre Belgique*); autodidact en veelschrijver met de gave der propaganda, volslagen onevenwichtig en extreem... (Willemsen); gebrek aan kritische zin... (Herman Vos). »

Ook de talloze uitgegeven geschriften van Hermans getuigen van diens persoonlijkheid. Boordevol details en onbelangrijk of niets terzake doend feitenmateriaal ontbreekt daarin logisch gestructureerde eenheid. Wel bezat hij een grote werkkraft en een enorme belezeneid.

In elk geval hebben incidenten als dit hem bij de massa in zekere mate populair gemaakt. De man in de straat houdt van vrijbouters. In welke mate de man voor het Vlaams-Nationalisme van belang is geweest moet nog worden uitgemaakt. In feite is hij steeds een randfiguur gebleven die zelfs in eigen rangen heel wat vijanden had. Een goed jaar later wordt hij trouwens uit de Frontistische fractie gestoten. Een duister incident met *De Standaard*, die op 3 januari 1932 beweerd had dat hij tijdens een debat over de economische crisis plagiaat gepleegd had door zonder bronvermelding stukken van redevoeringen van de Nederlandse politici Albarda, Kortenhorst en andere als eigen beschouwingen naar voor te brengen, heeft daartoe bijgedragen. Toen Hermans zich niets aantrok van het verbod van samenwerking met het Verdinaso, werd hij op 23 mei 1932 uitgesloten. Later zal hij ook in het VNV een bestreden randfiguur blijven.

Hij had wel een scherpe pen. In een van zijn geschriften gebruikt hij als motto: « La haine est une forme de l'ignorance ». Dit adagium kan onzes inziens veel van onze communautaire problemen verklaren.

(38) LUYKX Th., *Politieke Geschiedenis van België*, Amsterdam-Brussel, 1968.

